

Katsauksia

Nykyunkari nyky-Unkarissa

1. Esitykseni otsikoksi olen valinnut ”Nykyunkari nyky-Unkarissa”. Kiirehdin heti lisäämään, etten ole historioitsija, vielä vähemmän sosiologi. Kieli ja ajattelu

Katsauksia

ovat kuitenkin aina osa oman aikansa yhteiskuntaa, sen poliittisia ja taloudellisia oloja, kulttuuria jne. Ken haluaa tutkia jonkin kielen entisyyttä tai nykytilaa, hänen on oltava jonkin verran perillä myös historiasta ja sosiologiasta.

2. Millä tavalla kieli muuttuu? Kaikki maailman kielet ovat tuhansia vuosia vanhoja, ja koko historiansa ajan ne ovat jatkuvasti muuttuneet. Ne eivät kuitenkaan voisi täyttää tehtävänsä yhteiskunnan ylläpitäjinä ja kontaktivälineinä ihmisten välillä, jos ne muuttuisivat lyhyessä ajassa aivan perustuksiaan myöten; toisaalta niiden on ajattelun välineinä pysyttävä maailman kehityksen tahdissa ja muututtava ja kehityttävä jatkuvasti. Kielen kehitys on näiden kahden vastavoiman, pysyvyyden ja muuttumisen jatkuvaa dialogia.

On kuitenkin huomattava, että kielen eri tasot reagoivat tähän paineeseen eri tavoin. Kielen perusta, kielioppi, ja konkreettiset rakennusaineet, äänteet, muuttuvat hitaammin kuin sen muut osat.

Nopeimmin elinkeinoelämän, yhteiskunnan ja kulttuurin muutoksiin reagoi luonnollisesti kielen sanavarasto. Hieman yksinkertaistaen voisi sanoa, että aina kun syntyy jokin uusi esine, menetelmä tai oivallus, sille syntyy tavalla tai toisella myös nimi. Oikeastaan ihmismielessä on olemassa vain se, millä on nimi. Esimerkiksi kun ihminen alkoi valloittaa avaruutta noin neljännesvuosisata sitten, saimme lukea lehdistä lähes päivittäin uusia, varsin onnistuneita nimityksiä: *űrhajó* 'avaruusraketti', *űrhajós* 'astronautti', *űrséta* 'avaruuskävely', *űrrandevú* 'kahden avaruusaluksen kohtaaminen', *holdkomp* 'kuuraketti', jopa *űrbébi* 'avaruusvauva'. Samaan aikaan tietysti käytöstä poisjääneiden esineiden, ammattien, toimintojen jne. nimiä käy vanhanaikaisiksi ja katoaa tai jää enintään kaunokirjallisuuden arkaaiseksi tyylikeinoksi.

Hyvin nopeasti maailman muutokset näkyvät niissä osissa kieltä, joita tutkivat sosiolingvistiikka ja stilistiikka.

3. Tarkoitukseni on nyt tätä taustaa vasten tarkastella unkarin kielessä viime vuosikymmeninä tapahtuneita muutoksia ja sen nykytilaa. Toisinaan viittaen myös suomen kieleen; nykyisinhän välimatkat ovat kutistuneet lähes olemattomiin ja eri kielissä vaikuttavat aivan samat kehitystendenssit. Tässä vaiheessa lienee syytä huomauttaa, että olen ollut Suomessa viime lokakuusta lähtien, Helsingin yliopiston vierailevana apulaisprofessorina. Olen asettanut oleskelulleni kaksi päämäärää: ensiksikin haluaisin tehdä työtä sen hyväksi, että Unkarin kieli ja kirjallisuus pääsisivät joskus itsenäisen oppiaineen asemaan yliopistossa, toiseksi haluaisin luoda yhteyksiä eri puolilla Suomea asuvien Unkarin kielen, kirjallisuuden, kansatieteen jne. harrastajien välille, ts. perustaa pienen hungarologian keskuksen. Lisäksi opiskelen suomen kieltä ja teen siitä huomioita missä vain liikunkin, yliopistossa, kadulla, junissa, Helsingin asematunnelissa sekä lehdistä, radiosta ja televisiosta.

Luettelen ensiksi muutamia unkarin kielen viimeaikaiseen kehitykseen vaikuttaneita yhteiskunnallisia tekijöitä ja valaisen sitten muutamin esimerkein, millaisena esi-isät ovat meille kieleemme jättäneet ja mitä sille nyt on tapahtunut. Varsin paljon tilaa uhraan kehityksen varjopuolen tarkasteluun.

Epäilemättä eniten unkarin kieleen on vaikuttanut, vaikkakaan ei aina suoraan, yhteiskuntajärjestelmän muuttuminen sosialistiseksi. Tähän liittyvät maatalouden kollektivointi, nopea teollistuminen ja kaupungistuminen, koulutuksen lisääntyminen sekä se, että yhä useammat ihmiset joutuvat työssään käyttämään kieltä, joko suullisesti tai kirjallisesti, ja esittämään mielipiteitä yhteisistä asioista.

Kaikella tällä kehityksellä on ollut myös haittoja: perhe on menettänyt merkitystään; koulukuri on höltynyt ja oppimistulokset siksi heikentyneet; ihmiset kyllä ostavat aikaisempaa enemmän kirjoja mutta eivät lue vastaavasti enemmän; useimmat juoksevat vain rahan perässä ei-

vätkä välitä sivistää itseään jne.

Toinen suuri muutos on ollut ns. tieteellis-tekninen vallankumous, jonka vaikutuksesta varsinkin tekniset tieteet ja ammatit ovat edistyneet ennennäkemättömtä vauhtia ja toisaalta myös tekninen tietous on levinnyt koko kansan keskuuteen. Tästäkään ei ole ollut kielelle pelkästään etua: siihen on suorastaan tulvunut hankalia ja sitä paitsi usein tarpeettomia vieraskielisiä sanoja ja mutkikkaita, unkarin kielen vastaisia ilmaisutapoja.

Kolmanneksi on mainittava joukko- viestimet: radio, televisio, elokuva, lehdistö jne. Ne ovat erinomaisia asioita, mutta niilläkin on huonot puolensa: ne ovat mitä tehokkaimpia kielivirheiden, turhien vierasperäisten sanojen ja vaikeaselkoisen ilmaisutavan levittäjiä. Sähköviestimet levittävät myös puhevirheitä, vääriä painotusta, hätäistä ja sotkuista puhetapaa, tavujen nielemistä yms. Ja niin hieno asia kuin televisio onkin tuodessaan koko maailman koteihimme, se on saanut ihmiset vieraantumaan toistensa tapaamisesta ja seurustelusta lähes tyystin.

Silmään pistävä muutos on ollut myös elämänrytmin kiihtyminen — tässä suhteessa suomalaiset ovat olleet unkarilaisia kohtuullisempia. Onhan kovasta vauhdinpidosta tietysti se etu, että saadaan enemmän aikaa, mutta toisaalta sekin yllyttää ihmisiä puhumaan nopeasti ja epäselvästi ja nielemään tavuja. Pahinta on se, että unkarilaiset ovat alkaneet ääntää pitkiä vokaaleja ja konsonanteja lyhyiksi.

4. Géza Bárczi on luonnehtinut kiellemme menneisyyttä ja nykytilaa mielestäni hyvin osuvasti näin: »Äidinkiellemme tietää kaiken, mitä tässä maailmassa tarvitsee tietää. Se sai suomalais-ugrilaiselta ajalta perinnöksi joustavan perustan, jonka turvin se on pystynyt suuremmitta kolhuitta sopeutumaan kaikkiin myöhempiin kulttuurin muutoksiin. Matkan varrella siihen on tosin tullut lainasanoja niin kuin kaikkiin muihinkin kieliin, mutta huomattavan osan uusista käsitteistä se on pystynyt ilmaisemaan vanhan omaperäisen sana-

varastonsa pohjalta. Kielemme rakenne sen sijaan on ollut äärimmäisen itsepiintainen: yhä edelleen me taivutamme verbejä ja nomineja suurin piirtein samalla tavoin kuin unkarilaiset maahanmuuttajat. Uppiniskaisen konservatiivisuutensa ja suuren sopeutumiskykynsä vuoksi kiellemme on voinut eristyneisydessäänkin säilyä ja samalla kehittyä joustavaksi ja taipuisaksi, suurten kielten veroiseksi nykyajan ilmaisuvälineeksi.» (Köznevelés 2/1975: 5.)

a) Mitä kiellemme äännteistössä sitten on vanhaa perua? Linaan taas Géza Bárczia, hänen kirjoitustaan »Anyanyelvünk magyarsága» (Äidinkiellemme unkarilaisuus) (Nyr. 1956 s. 8—10): »Nykyunkarin äännteistö on hyvin rikas ja vivahteikas. Kaikki vokaalit ja konsonantit äännetään puhtaina ja täyteläisinä, mikä on esteettiseltä kannalta ehdottomasti etu. Vokaalijärjestelmämme on jo sinänsäkin maailman rikkaimpia ja ilmaisukykyisimpiä, ja vielä lisää väriä sille antaa lyhyiden ja pitkien vokaalien selvä kontrasti.» — Aivan niin kuin suomessakin. — »Ja edelleen: pääpaino on aina sanan ensi tavulla. Se on hyvin voimakas ja kuultavissa lähes jokaisessa lauseen sanassa. Näin sanojen rajat ovat selvät eivätkä hämääry liikaa edes erilaisia teknisiä äänentoistolaitteita (elokuva, radio, nauhuri jne.) käytettäessä, mikä helpottaa puheen ymmärtämistä. Vahva pääpaino ei kuitenkaan syö painottomia tavuja, vaan niidenkin artikulaatio ja sointi säilyvät puhtaina.»

Nyt on kuitenkin pitkän *f:n*, *ú:n* ja *ű:n* asema monestakin syystä heikentynyt, sekä kirjoituksessa että puheessa, mikä järkeyttää koko vokaalisysteemimme perusteita. Suuri vahinko on myös suppean *ë:n* (esim. *embër* 'ihminen') nopea häviäminen. Molemmat *e*-äänneet ovat siten langenneet yhteen, ja väljä *e*-äänne edustaa nyt yksin 25:tä prosenttia koko entisestä vokaalisysteemistä. Tämä ei ole voinut olla yksitoikkoistamatta kieltä. Toivoisimme ainakin niiden, jotka ovat suppean *ë:n* kotimurteessaan oppineet, säilyttävän sen minne tahansa myöhemmin elämässä joutuvatkin. Ehdottoman tuomittavia yleisiä

Katsauksia

ääntämistapoja voisi luetella vaikka millä mitalla: pitkiä konsonantteja äännetään lyhyiksi (*kelemes* pro *kellemes* 'miellyttävä', *látam* pro *láltam* 'näin'), lausutaan niin kuin kirjoitetaan välittämättä assimilaatioilmiöistä (esim. *látja* 'näkee sen' assimiloituneen *láltya* asemesta), ei artikuloita selvästi, puhutaan niin nopeasti, että äännteitä, jopa tavuja jää kyydistä pois (esim. *ir^odalom* = irodalom 'kirjallisuus', *naon jó* = nagyon jó 'oikein hyvä', *vállat* = vállalat 'yritys, yhtiö', *szakszeti* = szakszervezeti 'ammattiyhdistys-'), painotetaan omituisesti yhdyssanan toista tai kolmatta osaa tai pääsanaa attribuutin asemesta (esim. *mezőgazdasági* 'maatalous-', *kiváló áru* 'erinomaista tavaraa'); joitakin vierasperäisiä sanoja on alettu ääntää alkukielen mukaisesti (*fran* pro *frank* 'frankki', *pári* pro *Párizs*, *landn* pro *London*). Muutenkin sammaltajia, ärrä- ja ässävikaisia tai muulla tavalla puhevikaisia tulee kuin liukuhihnalta; nyt tällaista puhetta saa kuulla jo virallisissa kuulutuksissa ja valtakunnallisissa lausuntakilpailuissakin.

b) Äännteistöä enemmän on tietenkin muuttunut sanasto. Katsokaapa vain *Értelmező* szótárista (Nykyunkarin sanakirja), kuinka monen sanan jäljessä siellä on merkintä »uusi», tai kirjastossa, miten sanakirjahyllyt notkuvat lukemattomien erikoisalojen sanakirjojen painosta.

Johtimien runsaus kuuluu unkarin kielen ominaispiirteisiin — aivan niin kuin suomenkin —, ja niinpä viime vuosina on syntynyt paljon uusia johdoksia — ei kuitenkaan niin paljon kuin olisi ollut suotavaa. Muutamia esimerkkejä: *traktoros* 'traktorinkuljettaja', *szolgáltatás* 'palvelut', *rendezvény* '(huvi)tilaisuus', *pontosít* 'täsmentää'. Uusia sanoja on luotu myös toisella perinnäisellä sananmuodostuskeinolla, yhdistämällä: *épitőtábor* 'talkooleiri', oik. 'rakennusleiri', *háztáji* 'koti(puutarha yms.)', oik. 'talonseudun-', *szolgáltatóház* 'palvelutalo', *számítógép* 'tietokone', oik. 'laskeva kone', *irányítószám* 'postinumero', oik. 'suuntausnumero', *tollaslabda* 'sulkapal-

lo', *számítógép* 'tietokone', oik. 'laskeva kone', *irányítószám* 'postinumero', oik. 'suuntausnumero', *tollaslabda* 'sulkapallo'. Muitakin, harvinaisempia sananmuodostustapoja on käytetty. Takaperoisia johdoksia ovat esim. *távirányít* 'kauko-ohjata' sanasta *távirányítás* 'kauko-ohjaus' tai leikillinen *főszerkesztő* 'päätoimittaa' sanasta *főszerkesztő* 'päätoimittaja'. Seuraavat esimerkit ovat lyhentymiä: *tulaj* < *tulajdonos* 'omistaja', *labor* < *laboratórium*, *trolí* < *trolibusz*, *baci* < *bacillus* 'basilli', *presszó* < *eszpresszó* 'kahvila', *kösz* < *köszönöm* 'kiitos'. Toisiin sanoihin on lyhentymisen jälkeen liitynyt johdin: *fagyi* 'jäätelö' < *fagylalt*, kouluilaisten kielen *föci* = *földrajz(óra)* 'maantieto', *pulcsi* = *pulóver* jne. 1950-luvulla oli muodikkaa tehdä sanoja kirjainlyhenteistä, esim. *tsz* (lausutaan *teeäs*) < *termelőszövetkezet* 'osuustoimintatila', *tv*, *ENSZ* (lausutaan *ens*) < *Egyesült Nemzetek Szövetsége* 'YK', *BKV* (*beekaavee*) < *Budapesti Közlekedési Vállalat* 'Budapestin liikennelaitos', *közért* < *Közégi Élelmiszerértékesítő Vállalat* 'lähikauppa', *trafó* < *transzformátor* 'muuntaja'.

On puhuttava vielä vierasperäisistä sanoista, koska niitä on tullut kieleemme paljon. Valitettavasti vain kovin harva on ollut sille rikkaudeksi. Uuden vierasmaalaisen esineen tai ilmiön mukana olemme usein ottaneet myös sen nimen, vaikka sille monta kertaa olisi helposti löytynyt unkarinkielinen, kohdetta paremmin kuvaava nimi. Toisinaan sana ei ole ollut korvattavissa omakielisellä ja lainaus on siten ollut tarpeellinen, mutta uuden sanan on ehdottomasti täytynyt mukautua unkarin äänne- ja muotorakenteeseen. Tällaisia hyödyllisiä vierasperäisiä sanoja ovat esim. *televízió* (parikymmentä vuotta sitten sen tilalle ehdotettiin mm. »kuvadiota», »kuvanheittäjää», »kauaksinäkijää» jne.), *norma* 'normi' *dízel*, *dízelesít* 'dieselöidä' ynnä muuta. Sana *komputer* sen sijaan on tarpeeton, koska on olemassa myös *számítógép*, samoin monet viime aikoina, lähinnä englannista tulleet sanat: *digest*, *design* (unkariksi *ipari formatervezés*), *stewardess* jne. Ja miksi tavallisen

kansan kouluja käymättömätkin jäsenet joutuvat tavaamaan ainoasta päivälehdestään sellaisia sanoja kuin *kommunális, kapacitás, infrastruktúra, delegáció, kooperáció, finanszíroz* jne., kun niillä kaikilla on yksiselitteinen, helposti ymmärrettävä unkarinkielinen vastine?

c) Kuten jo mainitsin, muoto- ja lauseoppi ovat kielen hitaimmin ja vastahakoisimmin muuttuva osa. Vanhastaan kielellemme on ominaista mm. taivutusjärjestelmän synteettisyys ja tiiviys (on possessiivinen taivutus ja määräinen verbintaivutus, monet adverbialit voidaan ilmaista pelkällä sijapääteellä, attributti on taipumaton), lauseen tai tekstin yhteenkuuluvien osien selkeä, usein molemminpuolinen merkintä (mm. omistaja + omistettu, määräinen objekti + predikaatin määräinen muoto, korrelaatti + konjunktio jne) sekä harvinaisen joustava ja silti ilmaisukykyinen sanajärjestys (ks. Bárczi, mts. 11–14). Luettefolyamán 'jnk ainana, kuluessa', útján seopillisia muutoksia.

Partisiipin perfektejä on ruvettu käyttämään nominipredikaatteina, silloinkin kun ne ovat luonteeltaan lähinnä verbejä. Erityisesti sanomalehdissä esiintyy tuhkatiheään seuraavanlaisia lauseita: *Sajnos nem megoldott a szálláshelyek biztosítása sem*, 'Valitettavasti majapaikkojen turvaaminenkaan ei ole ratkaistu', paremmin *nincs megoldva* 'ei ole ratkaistuna' tai vielä elävämmiin *Sajnos a szálláshelyeket nem tudtuk biztosítani* 'Valitettavasti emme ole voineet turvata majapaikkoja' (käännöksistä asia ei oikein käy ilmi, koska suomen kielessä ei ole nominipredikaattia). (Tätä kysymystä on käsitelty yksityiskohtaisemmin Endre Rácz Zalai Tükörin numerossa 2/1975.) Toiseksi on syntynyt paljon uusia postpositioita: *kapsolatban* 'jnk yhteydessä', *tekintetben* 'jnk suhteen, jhk nähden', *értelmében* 'jossakin mielessä, jnk hengessä', *következtében* 'johdosta', *alapján* 'jnk perusteella, nojalla', *során* ja *folyamán* 'jnk aikana, kuluessa', *útján* 'jtk tietä, jllk keinolla', *terén* 'alalla' jne. Niiden synty osoittaa, että maailma on

käynyt entistä mutkallisemmaksi ja tarvitsemme yhä uusia abstrakteja adverbien ja voidaksemme ilmaista täsmällisesti erilaisia paikka-, tapa-, syy- ja tilasuhteita. Niitä ei kuitenkaan sovi viljellä ylen määrin ja kielen vanhojen postpositioiden asemesta, muuten tyyli käy turhan koukeroiseksi. Sanomalehdissä niiden liiakäyttö on nykyään hyvin yleistä.

d) Entä sitten nykyunkarin tyyli? Valitettavasti se on usein hyvin kaavamaisista ja väritöntä, kaikissa esityksissä samanlaista riippumatta niiden aiheesta. Tiettyä suppeaa sana- ja sanontavali koimaa toistetaan toistamasta päästyä, niin että ilmaukset kuluvat ja menettävät kokonaan merkityksensä ja tehonsa. Mitä on jäljellä esim. sanojen *döntő* 'ratkaiseva', *komoly* 'vakava, vaikea', *jelentős* 'merkittävä', *alapvető* 'perusluonteinen', *konkrét* tai *operatív* alkuperäisestä, ehkäpä hyvinkin »perusluonteisesta» merkityksestä? Samoin on käynyt monien sanontojen.

Edelleen: asiat ilmaistaan usein abstraktisesti, hämäästi, raskassoutuisesti ja koukeroisesti, siis epäselvästi. Sitä mukaa kuin kerrottavat asiat mutkistuvat, tarvitaan tietysti yhä pitempiä ja polveilevampia, monista pää- ja sivulauseista koostuvia, lauseenvastikkeilla koristeltuja virkeitä. Usein niihin vain kasataan asiaa enemmän kuin on kohtuullista, niin ettei niistä lopulta enää parhaalla tahdollaakaan saa selvää. Vaikeaselkoisia lauseita suositaan varsinkin ammattikirjallisuudessa, mutta sanomalehdistäkin löytyy esimerkkejä yllin kyllin. Monesti koukeroisen ja epäselvän kielenkäytön takana on pyrkimys vapauttaa vastuulliset vastuustaan. Ottakaamme esimerkiksi seuraava lause: *az illetékes előadó az ügyet nem intézte el* 'virkailija, jolle asia olisi kuulunut, ei hoitanut asiaa'. Jos nyt syyllistä ei haluta paljastaa, sanotaan: *az ügy nem intéződött el* 'asia ei järjestynyt' tai vielä kapulakielisemmin: *az ügy nem került elintézésre* 'asia ei tullut käsiteltäväksi'. Myös kielelliset käytöstavat ovat alkaneet unohtua: olemme epävarmoja puhuttelutavoista, tervehtiminen on jäämäs-

Katsauksia

sä käytöstä ja karkeat ja rumat sanat tunkeutuvat jopa kaunokirjallisuuteenkin.

5. Erityisen nopeasti yhteiskunnallisten muutosten vaikutus näkyy siinä osassa kieltä, jonka tutkimusta sanotaan sosiolingvistiikaksi.

a) Sosiaalisista murteista ylin on kirjakieli. Sillä ei tarkoiteta vain kaunokirjallisuuden kieltä, vaan kaikessa vaativammassa kirjallisessa kielenviljelyssä hioutunutta, kaikille kieliyhteisön jäsenille ainakin periaatteessa yhteistä ja yhtenäistä, normatiivista kielimuotoa. Yleispuhekieli taas on kirjakielen puhuttu variantti, puhumisen normi, jota sivistyneet ja kouluja käyneet ihmiset yleensä käyttävät puhuessaan.

Yleiskielestä ja sen normeista on nyt todella tullut koko kansan omaisuutta, aivan pienimpiä syrjäkyliä myöten, kun yleinen sivistystaso on noussut, maassa harjoitetaan järjestelmällistä kielenhuoltotyötä ja joukkoviestimet ovat yleistyneet. Silti murteet eivät ole kadonneet niin nopeasti kuin luultiin. Vaikka yksi ja toinen piirre niistä onkin hävinnyt ja vaikka niiden puhujia onkin nyt entistä harvemmassa, monet murrepiirteet ovat saaneet sijan ns. alueellisessa yleiskielessä, tosin useimmiten hiukan lieventyneinä.

Samu Imre on määritellyt alueellisen yleiskielen näin (MNY. 69 s. 257): »Alueellinen yleiskieli tarkoittaa sitä puhekielen muotoa, joka sijoittuu vaativan puhekielen (yleispuhekielen) ja murteiden väliin, se on tyypillisesti siirtymämuoto.» Toisaalla (ANYT 8 s. 93) hän on selittänyt niiden syntyä: »Jos murrepiirteet muuttuvat tai rappeutuvat, se tapahtuu aina joko suoraan tai välillisesti yleiskielen suuntaan, ts. uusi muoto on joko samanlainen kuin yleiskielinen tai ainakin lähempänä sitä kuin entinen, selvästi murteellinen muoto.» Lisättäköön vielä, että usein näistä uusista muodoista tulee alueellisen puhekielen rakennusosia (esim. hyvin avonaiset *ä* ja *ę* suuressa osassa Dunántúlia ja myös Kaposvárisissa; erivahvuiset suppenevat diftongit *óu*, *öü*, *éi* maan itäosissa; *ik*-verbien taiputus mu-

den verbien tapaan — *eszek*, *iszok* — samoilla seuduille ja muuallakin jne.). *ö:n* käytöstä *ē:n* sijasta Samu Imre on todennut, että se on Szegedin seudulla alueellisen yleiskielen piirre, kun taas *ī < ē* ei ole tälle asteelle päässyt edes vahvimmalla tukialueellaan, Debrecenin seudulla. Silti *ö:n* käyttö näyttää olevan nopeammin häviämässä omalla alueellaan kuin *ī:n* omallaan. (Mts. 92.) Haluaisin korostaa, että alueelliset yleiskielet ovat kielellemme sosiaalisista murteista tärkeimmät, koska kirjakielimme on luotu niiden pohjalta kokoamalla ja sulattamalla yhteen niiden piirteitä (vrt. Benkő, AnyMű. s. 222) ja koska sen yhteys murteisiin ja kansankieleen ei missään vaiheessa ole katkenut (vrt. Bárzsi, StilTan. s. 72—105).

b) Seuraavaksi luonnehdin lyhyesti tärkeimpiä unkarin sosiaalisia murteita ja tyylejä.

1) Tieteen kieli ja ammattikielet.

Niin kuin jo on tullut sanotuksi, uusia ammattitermejä ja erityisalojen sanoja syntyy lähes päivittäin, ja eri alojen kielet eriytyvät yhä jyrkemmin toisistaan siitä huolimatta, että monet ammattisanat leviävät yleiseen käyttöön.

Millaisia virheitä näissä kielissä sitten esiintyy? Ennen kaikkea vierasperäisten sanojen liikkakäyttöä, toiseksi tarpeettomia unkarinkielisiä uudisluomuksia (esim. verbi *kiszerez* ja siitä johdettu nomini *kiszerezés*, jota käytetään sanojen *csomagolás* 'pakkaaminen', *adagolás* 'annostelu', *palackozás* 'pullotus', *töltés* 'täyttö' jne. sijasta), kolmanneksi pitkiä, raskaita yhdyslauseita ja muutenkin niin koukeroista ilmaisutapaa, että sitä on vaikea tai mahdotonta ymmärtää; monessa tapauksessa voidaan jo puhua suoranaisesta ammattislangista.

2) Virastokieli.

Virallisesta kielenkäytöstä puheenollen ei voi muuta kuin yhtyä Géza Bárzin kritiikkiin (Köznevelés 2/1975 s. 3): »Virkakieli on luopunut vanhoista ja raskaista, latinanmukaisista lauserakenteista ja ilmaisuista, mutta ottanut niiden sijasta esikuvakseen toisella tavalla mutkikkaan, pöyhistelevän ja kiertelevän ilmaisutavan. Se

ei vielä olisi niin vaarallista, jos se jäisi saastuttamaan vain virastojen omaa kielenkäyttöä, mutta sepä leviää virastojen ulkopuolellekin. Monet virkamiehet uskovat sen olevan todellakin kaiken kielenkäytön ihanne ja käyttävät sitä aina puhuessaan yleisölle. Ja kun he sitten joutuvat radioon tai televisioon, malli leviää tehokkaasti.»

3) Joukkoviestimien kieli.

Nykyisin joukkoviestimien kielenkäyttö on lähempänä normaalia, luonnollista puhekieltä kuin esim. vuosisadan alussa. Silti siinä on edelleen riittämiin turhia vierasperäisiä sanoja, yliampuvia tehokeinoja, muotisanoja, fraaseja, kaavamaisuutta, liikaa monisanaisuutta ja vaikeaselkoisia, pitkiä lauseita.

6. Koska kieli on mitä suurimmassa määrin yhteiskunnallinen ilmiö, sen virheitäkin voidaan käsittääkseni päästä eroon vain, jos kaikki yhteiskunnan jäsenet ottavat osaa tähän työhön. Varsinkin meidän päivinämmä on meistä jokainen vastuussa yhteisestä kielestämme, tai niin kuin runoilija László Nagy on asian ilmaissut teoksessaan Versben bujdosó (Runossa piileksijä): »-- rauhoittaa tämä varmuus: uskon sanaan. On velvollisuuteni pitää huolta sanasta; Kohdella sitä: se on antaumusta ja vastuuta.»

ISTVÁN SZATHMÁRI

L Ä H T E I T Ä

AnyMű. = Anyanyelvi Műveltségünk. A pécsi nyelvművelő konferencia anyaga. Szerk. Benkő Loránd. Budapest 1960.

ÁNyT = Általános Nyelvezeti Tanulmányok. Főszerk. Telegdi Zsigmond. Budapest. Ilmestynyt vuodesta 1963 numero vuodessa.

Mny. = Magyar Nyelv. A Magyar Nyelvtudományi Társaság folyóirata. Ilmestynyt vuodesta 1905. Szerk. Benkő Loránd.

Nyr. = Magyar Nyelvőr. A Magyar Tudományos Akadémia Anyanyelvi Bizottságának a folyóirata. Budapest.

Ilmestynyt vuodesta 1872 keskimäärin numero vuodessa. Szerk. Lőrincze Lajos.
StilTan. = Stilizztikai Tanulmányok. Szerk. Deme László és Köves Béla. Budapest 1961.